

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

Lantos Nóra Anna
A szövetséges kollektív cselekvés:
Az igazságtalanság elleni küzdelem motivációi

A DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Pszichológiai Doktori Iskola
Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Zsolt Demetrovics, Eötvös Loránd Tudományegyetem
Szocializáció és Társadalmi Folyamatok Program
Programvezető: Dr. Nguyen Luu Lan Anh, Eötvös Loránd Tudományegyetem

Témavezető
Dr. Kende Anna
Eötvös Loránd University

Budapest, 2019

„Soha ne vond kétségbe, hogy egy csoportnyi elkötelezett, gondolkodó ember képes megváltoztatni a világot. Valójában mindig is ez volt a változás egyetlen útja.”

(Margaret Mead)

Bevezetés a kollektív cselekvésről

Disszertációmban a szövetséges kollektív cselekvés motivációit vizsgálom a többségi társadalom átlagos tagjainak körében, akik nem aktivisták. Mi teszi érzékennyé a privilegizált csoport tagjait a társadalomban hátrányt szenvedő csoportok iránt? Mi motiválja őket arra, hogy akár tegyenek is ezekért a csoportokért, akik egyébként marginalizált helyzetben vannak, és magas előítélet és ellenségesség kapcsolódik hozzájuk a társadalomban. Paradox módon ezek azok a csoportok, amelyeknek leginkább szüksége van a többségi társadalom támogatására, erőforrások, politikai döntések és szakpolitikák formájában.

Kollektív cselekvésnek nevezzük, amikor valaki fellép annak érdekében, hogy egy csoport (legyen saját vagy külső csoport) társadalmi helyzetén javítson (Wright, Taylor, & Moghaddam, 1990). A szövetséges kollektív cselekvés akkor történik meg, amikor a kiváltságos csoport tagja felismeri a külső csoportot ért igazságtalanságot, és megmozdul a csoport érdekében. Úgy is definiálhatjuk, hogy ide tartozik minden olyan cselekvés, amit a politikai szolidaritás jellemez külső csoportok iránt (Becker, 2012).

A szövetségesek több szempontból is fontosak: növelik egy mozgalom támogatói bázisát, és olyan hatalommal és erőforrásokkal rendelkeznek, amellyel képesek hozzájárulni a társadalmi változáshoz. A társadalmi változáson azt értjük, hogy a hierarchikus státuszviszonyok megkérdőjeleződnek mind a kisebbségben, mind a hozzájuk csatlakozó többségi csoporttagokban, akik szövetséget alkotnak annak érdekében, hogy nyomást gyakoroljanak a hatalomra, és átfogó, strukturális változást sürgessenek a szakpolitikák és intézmények szintjén (Subasic, Reynolds, & Turner, 2008).

A kollektív cselekvés alatt általában az aktivizmus és a politikai ellenállás formáit értjük, amelyek közvetlenül kérdőjelezik meg a fennálló status quo-t, és amelynek tipikus formái a petíció aláírása, vagy az utcai demonstrációban való részvétel. Ezzel szemben az még mindig vita tárgya, hogy a csoportközi segítségnyújtás, az önkéntesség és az

adományozás felfogható-e kollektív cselekvésként. Abban az értelemben igen, hogy egy csoport helyzetének javítására irányulnak (Thomas, Rathmann, & McGarty, 2017).

Ugyanakkor a megmozdulás ezen formáit az a kritika érheti, hogy nem olyan közvetlen módon irányulnak a társadalmi változás elérésére, mint a politikai cselekvések. A két típusú cselekvést kategorizálták már az “adni” kontra “cselekedni”szavakkal, amely utal az ügy támogatásának eltérő formáira (Thomas & McGarty, 2017).

Elsősorban két szempontot vizsgálok a dolgozatomban: (1) az igazságtalanság különböző kognitív keretezéseként hogyan befolyásolják a kollektív cselekvés különböző formáit, (2) az igazságtalansághoz kapcsolódó csoportközi érzelmek hogyan formálják a cselekvést.

A kollektív cselekvés motivációi

A disszertációmban a kollektív cselekvés egyik legfontosabb kiindulópontjára fókuszálok, az igazságtalansághoz kapcsolódó érzelmekre (van Zomeren, Postmes & Spears, 2008). Az igazságtalansággal kapcsolatos tudatosság akkor jelenik meg, amikor a kiváltságos csoport tagja összehasonlítást végez a saját helyzete és a hátrányt elszenvedő csoport között, és a státuskülönbséget illegitimnek látja (Leach, Snider, & Iyer, 2002).

A csoportközi érzelmek elméletének alapja az, hogy a csoportközi érzelmek kognitív kiértékelés eredményeképpen jönnek létre, annak érdekében, hogy az egyén hatékonyan meg tudjon küzdeni a környezet kihívásaival (Halperin, 2014; Lazarus, 1991; Scherer, Schorr, & Johnstone, 2001; Smith, 1993). A politikai cselekvést általában a düh vagy harag érzése motiválja, amely az érintett csoportot érő igazságtalanságra adott válasz (Becker, Tausch, & Wagner, 2011; Thomas, Smith, McGarty, & Postmes, 2010). Habár a kollektív cselekvés legfontosabb elméleteiben csak ezek az érzelmek kapnak szerepet (ld. a kollektív cselekvés társas identitás modellje, van Zomeren et al., 2008; Becker & Tausch, 2015), vannak más morális érzelmek is, amelyek motiválhatnak szövetséges kollektív cselekvést, ezek pedig a sajnálat, az együttérzés és az empátia. Akkor éljük át ezeket a proszociális érzelmeket, ha tanúi vagyunk mások szenvedésének (Wispé, 1986). Ez arousal emelkedéssel jár, amelyet azáltal tudunk csökkenteni, ha segítünk csökkenteni a szenvedést (Dijker, 2001).

Mind az együttérzés, mind a felháborodás az észlelt igazságtalanságra adott morális érzelem (Montada & Schneider, 1989). Mégis, az együttérzés és hasonló proszociális érzelmek inkább kapcsolódtak a segítségnyújtáshoz és adományozáshoz, míg a felháborodás inkább kapcsolódott az aktivizmushoz a kiváltságos csoporttagok körében (Thomas &

McGarty, 2017). Ugyanakkor arra is utalnak eredmények, hogy a proszociális érzelmek és a düh együttes jelenléte jobban bejósolja a kollektív cselekvést, mint a két érzelm külön-külön (Fernando, Kashima, & Laham, 2014). Az empátia (Batson, Chang, Orr, & Rowland, 2002; Iyer, Leach, & Crosby, 2003) és az együttérzés (Leach et al., 2002; Saab, Tausch, Spears, & Cheung, 2015) a dühvel együtt erős bejósolónak bizonyult mind a csoportközi segítségnyújtás, mind a kollektív cselekvés szempontjából. Azt is felvetették, hogy az empátia és a düh szekvenciálisan hatnak a kollektív cselekvésre, vagyis a csoport iránti empátiából következik a düh a csoport helyzete miatt, és ez lesz a közvetlenebb bejósolója a cselekvésnek (Selvanathan, Techakesari, Tropp, & Barlow, 2017).

A fentiek alapján a proszociális érzelmek, mint például a sajnálat, kisebb szerepet játszanak a politikai mobilizációban, mint a felháborodás. Ugyanakkor mi azt vizsgáltuk, hogy bizonyos csoportközi helyzetekben, ahol a gazdasági és politikai értelemben vett hátrány, és az ezekhez kapcsolódó igények együtt vannak jelen, a sajnálatnak kitüntetett szerepe lehet a szövetséges cselekvésre való mobilizációban.

A kollektív cselekvés akadályai

Számos tényező elfedheti az igazságtalan csoportközi viszony felismerését a többségi csoporttagok szemében. Ilyen akadályok lehetnek (1) a külső csoporttal való pozitív kontaktus hiánya, (2) a saját csoport privilégiumának és a külső csoport hátrányának tagadása, (3) nyílt vagy burkolt előítéletek jelenléte, (4) egy új, előítéletmentes identitás kialakulásának nehézségei, és végül (5) egy társadalmi kontextus, ahol nem hangsúlyosak az egalitárius értékek és amely nem támogatja a szolidaritást a hátrányos helyzetű csoportokkal.

A pozitív csoportközi kontaktus szedatív hatást gyakorol a kisebbségi csoportok kollektív cselekvési hajlandóságára, ugyanakkor mobilizálja a többségi csoportot, aki a találkozások révén jobban rálátnak a külső csoportot érő hátrányokra (Reimer et al., 2017). Ugyanakkor ez a mintázat azokban az egalitárius kontextusokban jellemző, ahol jelen van a harmónia illúziója a csoportok között, és az előítélet inkább burkolt mintsem nyílt formái jellemzők. Ugyanakkor ellenséges kontextusban, ahol a csoportközi találkozás ideális feltételei kevésbé adóttak, a pozitív csoportközi találkozás is ritkább, és a kontaktus kevésbé hatékony mind az előítélet-csökkentésben, mint a mobilizációban.

A privilégium bizonyos kiváltságokat jelöl, amely az élet különböző területein nyilvánul meg, és amelyekkel a többségi társadalom tagjai pusztán csoporttagságuk révén rendelkeznek (McIntosh, 1988). A privilégium tagadása egy olyan stratégia, ami lehetővé

teszi a többségi csoport számára az előnyös pozíció fenntartását, ugyanakkor a saját csoport moralitásában való hitet is. Ugyanakkor a privilégium elismerése pozitív kapcsolatban áll a külső csoportok iránti pozitív attitűddel, és az érdekükben való kollektív cselekvéssel. A privilégiummal kapcsolatos tudatosság új belátásokat ad az igazságtalan csoportközi helyzetről, és a saját csoport észlelt felelősségében a status quo megváltoztatásában. A privilégiummal kapcsolatos konfrontáció viszont kockázatos lehet, hiszen a szándékolt hatás ellenkezőjét, visszacsapást válthat ki egy olyan közegben, ahol az előítélet és a külső csoportot érő igazságtalanság tagadása magas (Lantos, Macher & Kende, 2018; Lantos, Nagy & Kende, 2017; Shnabel, et al, 2016).

A hátrányos helyzetű csoportok iránti pozitív attitűd elengedhetetlen a szövetséges kollektív cselekvéshez. Nem csak a nyílt, de a burkolt előítélet, a modern rasszizmus is akadály a cselekvésnek, hiszen ez elfedi az igazságtalanság észlelését (Ellemers & Barreto, 2009). Az érzékenyítő intervenciók csak akkor lehetnek sikeresek, ha a résztvevők nyíltan képesek megküzdeni az ellenállásukkal és frusztrációjukkal, amikor a saját előítéleteikkel szembesülnek (Tatum, 1992).

Bizonyos társadalmi kontextusok bátorítják és értékelik a szövetséges cselekvést olyan normák közvetítésével, mint az egalitárius értékek, vagy a szolidaritás. Kelet- Európában viszont, ahol ezek az értékek kevésbé hangsúlyosak, az előítélet-mentesség ideálja (például a romák felé) kisebbségi véleménnyé válik (Kende, Hadarics, & Lášticová, 2017), ahogy a szövetséges cselekvés is. Mivel a legtöbb kollektív cselekvéssel foglalkozó vizsgálatot nyugati democráciákban végezték, keveset tudunk a mobilizáció motivációiról ezekben a kevésbé támogató közegekben.

Az igazságtalanság keretezése (mint privilégiuma vagy hátrány) és a szövetséges cselekvés összefüggései ellenséges csoportközi helyzetekben

Ebben a kutatássorozatban azt vizsgáltam, hogy az igazságtalanság különböző kiértékelései hogyan hatnak a hátrányos helyzetű csoportok érdekében való kollektív cselekvési szándéokra. Egy olyan kísérleti paradigmát alkalmaztam egy korábbi kutatás mintájára, amely összeveti a privilégiumra (saját csoportra), illetve hátrányra (külső csoportra) irányuló fókusz hatását a többségi csoport tagjaira. Az eredeti vizsgálat a feketék és fehérek csoportközi viszonyát vette alapul az Egyesült Államokban, és azt vizsgálta, hogyan hat az igazságtalanság különböző keretezése a feketék hátrányainak elismerésére, amelyet a

modern rasszizmus skálával mérték. Eredményeik szerint a saját privilégiumra irányuló fókusz növelte a résztvevők büntudatát, és ezen keresztül csökkentette a modern rasszizmust, ahhoz a feltételhez képest, amikor a feketék hátrányára helyezték a fókuszot. Ez arra utal, hogy a saját privilégiummal való konfrontáció új rálátást biztosított az igazságtalan csoportközi helyzetre (Powell, Branscombe, & Smith, 2005). Mivel ez a fajta belátás az alapja a kollektív cselekvésnek, azt vártuk, hogy az eredeti eredmények kiterjeszthetők a kollektív cselekvési szándéokra.

Hipotézisünk szerint a privilégiummal kapcsolatos tudatosság motiválja a kollektív cselekvést. Ugyanakkor, mivel a privilégiummal kapcsolatos tudatosság fenyegető lehet a kiváltságos csoport számára, demobilizációs hatáshoz is vezethet. Megfogalmaztuk annak a bizonytalanságát, hogy az eredeti eredmények vajon átültethetők-e egy másik csoportközi helyzetre (romák és nem-romák viszonyára), egy ellenségesebb társadalmi közegbe. (ahol az egalitárius normák kevésbé hangsúlyosak).

Ugyanakkor, mivel a normatív kontextusok változékonyak, érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Államok mára egy kevésbé egyenlőségelvű és diverzitást támogató társadalom, ahhoz képest, amikor az eredeti kísérletet végezték. Egy vizsgálat kimutatta, hogy a Trump elnökségére jellemző ellenséges politikai retorika már a választások után mérhetően növelte az előítélet-kifejezés észlelt elfogadhatóságát kisebbségi csoportok felé (Crandall, Miller, & White, 2018).

Hipotéziseink tesztelésére két kísérletet és egy kérdőíves vizsgálatot végeztünk. A vizsgálatok célcsoportjaira és mintáira vonatkozó információkat az 1. Táblázat szemlélteti.

1. Táblázat

Összefoglaló a privilégium és hátrány keretezés és a kollektív cselekvési szándék összefüggéseiről szóló vizsgálatokról

1. vizsgálat	2. vizsgálat	3. vizsgálat
kísérlet	kísérlet	kérdőív
romák	hátrányos helyzetű csoportok	romák
hallgatói minta	hallgatói minta	reprezentatív minta
N = 132	N = 169	N = 1007

Az 1. vizsgálatban azt teszteltem, hogy az eredeti amerikai vizsgálatban használt manipuláció hasonló hatást vált-e ki a résztvevőkben a romákkal kapcsolatban Magyarországon. Egyetemi hallgatói mintát használtunk (N = 132), és két módon is manipuláltuk a privilégium, illetve hátrány tudatosítását. Az egyik esetben a résztvevőknek mondatok listáját adtuk, amelyen példák szerepeltek a saját csoport privilégiumára, vagy a külső csoport hátrányára, másik esetben pedig megkértük őket, hogy maguk írjanak ezekre példákat. Azt vártuk, hogy a privilégium feltétel a privilégium belátását, ezáltal magasabb büntudatot, míg a hátrány feltétel magasabb együttérzést okoz. Annak ellenére, hogy a résztvevőknek nem okozott gondot, hogy példákat hozzanak hátrányra és privilégiumra, egyik manipuláció sem okozott mérhető hatást. Sőt, néhány résztvevőnél éppen ellentétes hatást váltott ki a szöveges válaszaik alapján: frusztráltak lettek, kritizálták a kutatást és nyílt előítéleteket fejeztek ki a romák felé.

Az ellenállás elkerülése érdekében a 2. vizsgálatban felajánlottuk a résztvevőknek, hogy maguk válasszanak megadott csoportok közül olyat, amely szerintük hátrányos helyzetű, vagy amellyel szemben ők rendelkeznek privilégiumokkal. Választható csoportok a szegények, alacsonyan iskolázottak, kistelepülésen élők, vagy a romák voltak. Végül megkértük a résztvevőket, hogy soroljanak fel hátrányokat vagy privilégiumokat a választott

csoporthoz kapcsolatban. Ezúttal kontroll csoportot is alkalmaztunk, ahol csak választottak a résztvevők, de nem írtak példákat. Egyetemista mintán végeztük a kísérletet (N = 169).

Hipotézisünk az volt, hogy a privilégium feltételben csökken a modern rasszizmus, nő a büntudat, a saját csoport észlelt felelőssége és a kollektív cselekvési szándék, míg a hátrány feltételben inkább az együttérzés és a segítségnyújtási szándék nő a kontroll feltételhez képest. Azt is vártuk, hogy mindkét kísérleti feltételben csökken a külső csoportnak tulajdonított felelősség a saját helyzetében.

Amikor összevetettük a különböző csoportválasztások mentén a résztvevőket, azt kaptuk, hogy magasabb ellenérzés kapcsolódik a romákhoz, mint a többi csoporthoz. Ezzel magyarázható, hogy kaptunk egy nem várt hatást: azok, akik a romák hátrányait sorolták fel, kevésbé akartak a romákon segíteni, mint a kontroll csoportban lévők. A hipotéziseink itt sem teljesültek. Amikor kizártuk az elemzésből a romákat választók válaszait, az egyetlen eredmény az volt, hogy a hátrányra fókuszáló csoportban kisebb felelősséget tulajdonítottak a külső csoportnak a kontrollcsoportéhoz képest.

A nem várt eredmények alapján felvetettük, hogy a privilégium jelentése más lehet a nyugati és a kelet-európai kontextusban. Míg az USA-ban a privilégium fogalma közismertebb, jobban része a közbeszédnek, Magyarországon még kevésbé elterjedt és elfogadott fogalom. Nem volt lehetőségünk közvetlen nemzetközi összehasonlításra, de fel tudtuk használni egy magyar reprezentatív adatgyűjtés eredményeit (N = 1007), hogy megvizsgáljuk a privilégium és hátrány észlelésének összefüggéseit az adományozási és kollektív cselekvési szándékkal. Feltételezésünk, miszerint a magyar kontextusban inkább a külső csoport hátrányának észlelése függ össze a különböző cselekvési szándékokkal, alátámasztást nyert. Ez megerősítette a feltevést, hogy a privilégium kevésbé jelentős fogalom ebben a kontextusban, és nincs erős kapcsolata a kollektív cselekvéssel.

A csoportközi érzelmek kapcsolata szövetséges cselekvés különböző formáival

A kognitív kiértékelés vizsgálata után a csoportközi érzelmekkel foglalkoztam, és azt vizsgáltam, hogy a sajnálat mint proszociális érzelem képes-e kollektív cselekvést motiválni gazdasági hátrányt elszenvedő csoportok érdekében, még ha korábban gyakran fel is merült, hogy ez egyaránt lehet rendszert stabilizáló és rendszert megkérdőjelező érzelem. A sajnálatot a felháborodás érzésével hasonlítottam össze a kollektív cselekvés előrejelzésében, és azt

feltételeztem, hogy a sajnálatnak kiemelt szerepe lehet olyan csoportok esetén, akik nem pusztán politikai, hanem gazdasági értelemben is hátrányt szenvednek. A 4., 5. és 6. vizsgálatban kérdőíves módszerrel vizsgáltam az érzelmek és cselekvési hajlandóság közötti összefüggést eltérő csoportközi helyzetekben (romák, menekült és melegek felé), magyar és német társadalmi kontextusban is.

Hipotézisünk szerint olyan csoportok felé, amelyek egyszerre szenvednek el gazdasági és politikai hátrányt (mint a romák és a menekültek), a sajnálat képes éppen olyan erősen, vagy erősebben motiválni a kollektív cselekvést és adományozást, mint a felháborodás. Ezzel szemben a sajnálat gyengébb bejósolója lesz a cselekvésnek a felháborodáshoz képest olyan csoportok esetében, amelyek inkább politikai értelemben hátrányos helyzetűek (pl. jogaik sérülnek, diszkrimináció áldozatai), de nem szenvednek súlyos gazdasági hátrányt.

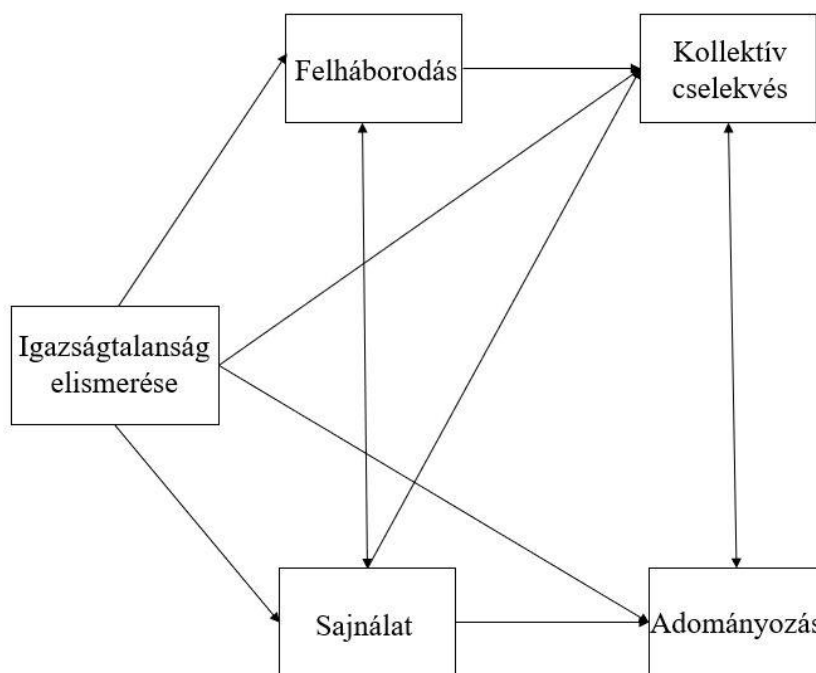
Végül a 7. vizsgálatban a sajnálat cselekvést motiváló szerepét egy általunk fejlesztett kísérleti paradigmával is teszteltük, ahol manipuláltuk egy fiktív célcsoportot érő hátrány típusát (gazdasági és politikai kontra csak politikai hátrány) és az arra adott érzelmi választ is (sajnálat és felháborodás). A 4.-7.vizsgálatok célcsoportjaira és mintáira vonatkozó információkat a 2. Táblázat szemlélteti.

2. Táblázat

Összefoglaló a csoportközi érzelmek és a kollektív cselekvési szándék összefüggéseiről szóló vizsgálatokról

4. vizsgálat	5. a vizsgálat	5. b vizsgálat	6. vizsgálat	7. vizsgálat
romák	menekültek	menekültek	melegek	gazdasági vagy politikai hátrányt elszenvedő csoport
kérdőív	kérdőív	kérdőív	kérdőív	kísérlet
magyar, reprezentatív minta	német, kényelmi minta	magyar, reprezentatív minta	magyar, egyetemi minta	magyar, kényelmi és egyetemi minta
N = 1007	N = 191	N = 556	N = 475	N = 447

A 4. vizsgálatban a kollektív cselekvés és adományozás útmodelljét teszteltem, ahol az igazságtalanság elismerését, a felháborodás és a sajnálat érzését, mint bejósoló változókat vizsgáltam a többségi résztvevők körében, a romákkal kapcsolatban (N=1007). A változók közötti összefüggés vizuális megjelenítését az *1. Ábra* mutatja.

1. *Ábra.* A feltételezett mediációs modell a kollektív cselekvési és adományozási szándék prediktorairól gazdasági hátrányt elszenvedő csoportok esetén.

Eredményeink alátámasztották hipotézisünket, miszerint a sajnálat erősebb motiválója volt felháborodáshoz képest mind a kollektív cselekvésnek, mint az adományozásnak a romák felé a. Az 5. vizsgálatban megismételtük az elemzést a menekültekkel kapcsolatban egy magyar reprezentatív (N = 556) és egy német kényelmi (N = 191) mintán. Ugyanazt a mintázatot kaptuk a sajnálat és kollektív cselekvés összefüggéséről, mint a romák esetén. A 6. vizsgálatban azt teszteltük, hogy csökken-e a sajnálat szerepe a mobilizációban egy olyan csoport esetén, mint a melegek, amely inkább politikai, mint gazdasági értelemben szenved hátrányt. Egyetemi mintán (N = 475) alátámasztást nyert, hogy ebben az esetben a felháborodás erősebb összefüggést mutatott a cselekvéssel, mint a sajnálat.

Annak érdekében, hogy teszteljük a különböző csoportokkal összefüggésben, keresztmetszeti adatokon kapott mintázatot, egy kísérleti designt fejlesztettünk, amit egyetemi mintán alkalmaztunk (N = 603). A résztvevők egy vignette-et olvastak egy fiktív csoportközi helyzetről, ahol a két feltételben csak a külső csoport által elszenvedett hátrány típusa tért el: egyik esetben egyszerre volt gazdasági és politikai, másik esetben csak politikai hátrány. Manipuláltuk az érzelmeket is, ezért tesztelni tudtuk az ok-okozati kapcsolatot sajnálat és

cselekvési szándék között. A kérdőíves vizsgálatban kapott eredményekkel összhangban a gazdasági hátrányt elszenvadó csoportok esetén a sajnálat épp olyan erős bejósolója volt a kollektív cselekvésnek, mint a felháborodás, viszont amikor nem jellemző a gazdasági hátrány, akkor a sajnálat volt gyengébb bejósoló, mint a felháborodás.

Megvitatás

A vizsgálataink rámutattak bizonyos nehézségekre azzal kapcsolatban, hogy az igazságtalanság eltérő kognitív keretezései miatt nem vezettek az érzelmek és cselekvési szándék változásához, sőt, miért vezettek visszacsapáshoz, a korábbi vizsgálatokkal ellentétben. Először is, ilyen akadály a nyílt előítélet a romák felé, amely összefügg azzal, hogy a romák hátrányos helyzetéért őket tartják elsősorban felelősnek. A visszacsapó hatás az 1. és 2. vizsgálatban arról tanúskodik, hogy a résztvevők frusztrációval és előítéleteik és passzivitásuk igazolásával reagáltak a konfrontációra a csoportközi problémára. Másodszor, még ha valamelyest be is látták a résztvevők a nagy státuszkülönbséget, alacsony volt körükben az észlelt hatékonyság a helyzet megváltoztatásával kapcsolatban, amely szintén a cselekvés ellenében hat. Harmadszor, a résztvevők nagyobb belátással reagáltak a külső csoport hátrányára, mint a saját csoport privilégiumára, és inkább hajlandók voltak megkérdőjelezni a külső csoport felelősségét a saját hátrányos helyzetében. Ez arra utal, hogy egy ellenséges környezetben alkalmazott intervenció esetén első lépésként a külső csoport percepciójára érdemes fókuszálni, a saját felelősségre és privilégiumra irányuló konfrontáció csak ezután következhet. Ez éppen az ellenkezője annak, amit a Powell (2005) és munkatársai kísérlete mutat, ahol a saját csoportra irányuló fókusz inkább világította meg az igazságtalan csoportközi viszonyt, a külső csoportra irányuló fókuszhoz képest.

Az eredményeket értelmezhetjük az eltérő kontextusok tükrében. A nyugati társadalmakban kevésbé a nyílt előítéletek, inkább a burkolt előítéletek vannak jelen, erősebb konszenzus és tudatosság van bizonyos kisebbségi csoportok igazságtalan hátrányával kapcsolatban, és célként fogalmazódik meg ennek a hangsúlyozása a társadalom egy jelentős részében (például abban a mottóban, hogy *”Ne csak barát legyél, hanem szövetséges”* (Becker, Wright, Lubensky & Zhou, 2013). Ezzel szemben Magyarországon még mindig a nyílt előítéletek jelentik az elsődleges problémát, és kevésbé támogatja a normatív környezet a szövetségessé válást. Éppen ezért, első lépésként az előítéletekkel és a külső csoportnak

tulajdonított felelősséggel érdemes foglalkozni, ezután vizsgálható felül a többségi csoport saját felelőssége és cselekvési lehetőségei.

Eredményeinkből arra következtettünk, hogy gazdasági hátrányt szenvedő csoportok esetén a sajnálat nem feltétlenül kevésbé hasznos érzelem, mint a felháborodás a mobilizáció szempontjából, és az adományozás sem feltétlenül paternalisztikusabb, mint a politikai cselekvés, ha a csoportnak valóban szüksége van materiális segítségre is. Valójában mindkét cselekvés adekvát lehet egy szövetséges részéről. Ahogy ezeknél a célcsoportoknál együtt jár gazdasági és politikai hátrány, úgy fonódhat össze sajnálat és felháborodás, és adományozás és aktivizmus ezen csoportok felé. Ennek példája volt a 2015-ös menekültkrízis idején, amikor csoportközi segítségnyújtás és aktivizmus kéz a kézben járt a menekültsegítő önkéntesek körében, ahol nehéz volt különválasztani a proszociális cselekvést az átpolitizált kollektív cselekvéstől, a törésvonal inkább a támogató viselkedés és a passzivitás vagy ellenségesség között húzódott (Kende, Lantos, Belinszky, Csaba, Lukács, 2016). Proszociális érzelmek jelenléte a szolidaritás első lépése lehet olyan csoportok felé, amelyekhez adott kontextusban magas előítéletek kapcsolódnak.

A kontextus számít: mind a konkrét csoportokhoz kapcsolódó hosztilitás, mind a tágabb, támogatóbb vagy ellenségesebb társadalmi kontextus, ahol a szövetséges cselekvés megjelenik. A kollektív cselekvés motivációi és megnyilvánulási formái specifikusak, ha gazdasági értelemben marginalizált csoportokról beszélünk ellenséges társadalmi közegben.

Hivatkozások

- Batson, C. D., Chang, J., Orr, R., & Rowland, J. (2002). Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1656-1666.
- Becker, J. (2012). Virtual special issue on theory and research on collective action in the European Journal of Social Psychology. *European Journal of Social Psychology*, 42. doi: 10.1002/ejsp.1839
- Becker, J. C., & Tausch, N. (2015). A dynamic model of engagement in normative and non-normative collective action: Psychological antecedents, consequences, and barriers. *European Review of Social Psychology*, 26, 43-92.
- Becker, J. C., Tausch, N., & Wagner, U. (2011). Emotional consequences of collective action participation: Differentiating self-directed and outgroup-directed emotions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 1587-1598.
- Becker, J. C., Wright, S. C., Lubensky, M. E., & Zhou, S. (2013). Friend or ally: Whether cross-group contact undermines collective action depends on what advantaged group members say (or don't say). *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39, 442-455.
- Crandall, C. S., Miller, J. M., & White, M. H. (2018). Changing norms following the 2016 US presidential election: The Trump effect on prejudice. *Social Psychological and Personality Science*, 9, 186-192.
- Dijker, A. J. (2001). The influence of perceived suffering and vulnerability on the experience of pity. *European Journal of Social Psychology*, 31, 659-676.
- Ellemers, N., & Barreto, M. (2009). Collective action in modern times: How modern expressions of prejudice prevent collective action. *Journal of Social Issues*, 65, 749-768.
- Fernando, J.W., Kashima, Y., & Laham, S.M. (2014). Multiple emotions: A person-centered approach to the relationship between intergroup emotion and action orientation. *Emotion*, 14, 722-732. doi: 10.1037/a0036103
- Halperin, E. (2014). Emotion, emotion regulation, and conflict resolution. *Emotion Review*, 6, 68-76.

- Kende, A., Hadarics, M., & Lášticová, B. (2017). Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 12–27. doi: 10.1016/j.ijintrel.2017.06.002
- Kende, A., Lantos, N. A., Belinszky, A., Csaba, S., & Lukács, Z. A. (2017). The politicized motivations of volunteers in the refugee crisis: Intergroup helping as the means to achieve social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 5, 260–281. doi: 10.5964/jspp.v5i1.642
- Lantos, N. A., Macher, J., & Kende, A. (2018). Előítélet-csökkentés és mobilizáció a romák érdekében. A Tollfosztás-workshop hatásvizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 18, 35-55.
- Lantos N. A., Nagy B, Kende A. (2017). És ki fog fellépni a nők jogaiért? A mobilizáció lehetőségei és korlátai hátrány és privilégium mentén. In: Kovács Mónika (szerk.) *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2017. pp. 155-170.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, 46, 819.
- Leach, C.W., Snider, S., & Iyer, A. (2002). “Poisoning the consciences of the fortunate”: The experience of relative advantage and support for social equality. In I. Walker & H.J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation: Specification, Development, and Integration* (pp.136-163) New York, NY: Cambridge University.
- McIntosh, P. (1988). White Privilege and male privilege: A personal account of coming to see correspondence through work in women’s studies. Wellesley Centers for Women, Wellesley, MA.
- Montada, L., & Schneider, A. (1989). Justice and emotional reactions to the disadvantaged. *Social Justice Research*, 3, 313-344.
- Powell, A. A., Branscombe, N. R., & Schmitt, M. T. (2005). Inequality as ingroup privilege or outgroup disadvantage: The impact of group focus on collective guilt and interracial attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 508-521.
- Reimer, N. K., Becker, J. C., Benz, A., Christ, O., Dhont, K., Klocke, U., ... & Hewstone, M. (2017). Intergroup contact and social change: Implications of negative and positive

contact for collective action in advantaged and disadvantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43, 121-136.

Saab, R., Tausch, N., Spears, R., & Cheung, W.-Y. (2015). Acting in solidarity: Testing an extended dual pathway model of collective action by bystander group members. *British Journal of Social Psychology*, 54, 539–560. doi: 10.1111/bjso.12095

Scherer, K. R., Schorr, A., & Johnstone, T. (Eds.). (2001). *Appraisal processes in emotion: Theory, methods, research*. Oxford University Press.

Selvanathan, H. P., Techakesari, P., Tropp, L. R., & Barlow, F. K. (2017). Whites for racial justice: How contact with Black Americans predicts support for collective action among White Americans. *Group Processes & Intergroup Relations*, doi: 10.1177/1368430217690908

Shnabel, N., Dovidio, J. F., & Levin, Z. (2016). But it's my right! Framing effects on support for empowering policies. *Journal of Experimental Social Psychology*, 63, 36-49.

Smith, E. R. (1993). Social identity and social emotions: Toward new conceptualizations of prejudice. In D. M. Mackie & D. L. Hamilton (Eds.) *Affect, cognition, and stereotyping: Interactive processes in group perception* (pp. 297–315). San Diego: Academic Press.

Subašić, E., Reynolds, K. J., & Turner, J. C. (2008). The political solidarity model of social change: Dynamics of self-categorization in intergroup power relations. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 330-352.

Tatum, B. (1992). Talking about race, learning about racism: The application of racial identity development theory in the classroom. *Harvard Educational Review*, 62, 1-25.

Thomas, E. F., & McGarty, C. (2018). Giving versus acting: Using latent profile analysis to distinguish between benevolent and activist support for global poverty reduction. *British Journal of Social Psychology*, 57, 189-209.

Thomas, E. F., Rathmann, L., & McGarty, C. (2017). From “I” to “We”: Different forms of identity, emotion, and belief predict victim support volunteerism among nominal and active supporters. *Journal of Applied Social Psychology*, 47, 213–223.
<https://doi.org/10.1111/jasp.12428>

van Zomeren, M., Postmes, T., & Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological

perspectives. *Psychological Bulletin*, 134, 504–535. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.4.504>

Wispé, L. (1986). The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 314-321.

Wright, S. C., Taylor, D. M., & Moghaddam, F.M. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 994-1003.